

۲۰۲۳/۰۸/۰۸

عزیز الله کهگدای، جغرافیه / ولسوالی ها

معرفی «ولسوالی های ولایت میدان وردک» در قاموس کبیر افغانستان

قاموس کبیر افغانستان در کنار ارائه بسی مطالب مهم اجتماعی و معلومات در باره آثار و ابنیه تاریخی، به معرفی زیرساختهای اقتصادی نیز می پردازد. از آن جمله به شناختادن بند های آبگردان و بند های برق، بنادر، فابریکه ها، فارمهای بزرگ زراعتی و جنگلها، پروژه های آبیاری، مالداری، خطوط مواصلاتی، معادن، منابع انرژی و غیره. در این سلسله در ذیل به معرفی «ولسوالی های ولایت میدان وردک» پرداخته می شود.

نوت: با شمول ولسوالی های ولایت «میدان وردک»، تعداد زیادی ولسوالی های افغانستان در قاموس کبیر افغانستان گنجانیده شده اند.

ولسوالی مرکز بهسود: این ولسوالی مرز ولایت میدان وردک است، که در سال ۱۳۴۳ش سال تأسیس آن میباشد و جمعیت آن به ۱۳۴۸۵۲ نفر «در سال ۱۳۹۹ش» میرسد. مردمان این ولسوالی بسوی ارتقای کیفی زندگی و فرهنگی به خوبی پیشرفت کرده اند. محصولات عمده این ولسوالی غله جات بوده و اقتصاد زیاد به خارج از کشور دارد، چنانچه واردات این منطقه در ولایات نزدیک است. اکثر اهالی بهسود را هزاره ها تشکیل میدهد، که از افراد مشهور آن سلطان علی کشتمند میباشد. بهسود نام یکی از اقوام هزاره است و ولسوالی بهسود یک نام قومی است. از اینرو ساکنان اصلی و عمده ولسوالی مرکز بهسود را قوم بهسود تشکیل میدهد (ویکی پدیا). اهالی دو ولسوالی بهسود، دراصل ساکنان اصلی ولایات جنوب شرقی افغانستان اند، که در گذشته ها دور در ولایت ننگرهار می زیستند که یادگاری زیاد از خود در آنجا گذاشتند. منجمله ولسوالی پل معروف به «پل بهسود» در ننگرهار است. «بابه بهسودی»، که اکثر منابع تاریخی، مردم هزارستان را نوادگان او میدانند. او مردمش را بسوی کاب رهنمایی کرده، در آنجا سکن ساخت. اراین رو هم اکنون در غرب کابل در دامنه کوه «فروق» یا «فروق» جوی آبی بنام شان یاد میشود (صدای بهسود - فیسبوک).

بهسود نام یکی از اقوام هزاره است (خاوری ص ۱۲۸). ولسوالی مرکز بهسود نیز بنام قومی است، که در آن سکونت دارد. محل سکونت قوم بهسود پراگندگی جغرافیایی بیشتری دارد، اما ساکنان اصلی و عمده ولسوالی مرکز بهسود را اقوام بهسود تشکیل میدهد. منبع تاریخی، این قوم و بزرگان آنها با عنوان های بیسود و بیسوک نیز نام برده اند (نایل-ص ۸۲). این بطوطه در سفرنامه تاریخی خود، از تاریخ منطقه بهسود و اکرام در زاویه شیخ صالح معروف به اتاولیا «اته ولی» یاد کرده و او را سرسله قوم بیوک «بهسود» دانسته است (خاوری - هزاره و خراسان بزرگ). شواهدی وجود دارد که در گذشته ها پیش از اعمال سیاست های سختگیرانه علیه هزاره ها، مناطق هزاره نشین گسترش بیشتری داشتند، از جمله بهسود مرکزی (یزدانی - تاریخ هزاره ها). در دوران شاهان درانی، بهسود مستقل بوده، توسط رهبران شان اداره میشد. یکی از رهبران قدرتمند بهسود میر یزدان بخش بود، که با قتل او قدرت هزاره ها روبه افول گذاشت (یزدانی-پژوهشی در تاریخ هزاره ها) / در سال ۱۴۰۰ش بهسود ۱۳۷۲۰۸ نفر بود و به زبان دری و لهجه هزارگی صحبت میکنند. ولسوالی مرکز بهسود از شرق با ولسوالی اول بهسود، از شمال و غرب با ولایت بامیان و از جنوب با ولایت غزنی همسرحد است. ولسوالی مرکز بهسود سرزمین ناهموار و در شمال با کوه بابا موقعیت دارد. کوتل «گردنه» ملا یعقوب معروفترین و بلندترین کوتلی است، که در غرب ولسوالی قرار دارد. دریای هلمند که از کوه بابا سرچشمه میگردد ۴۰٪ از اراضی افغانستان را آبیاری میکند، دریای

به صفحه قاموس کبیر افغانستان خوش آمدید

لوگر که از منطقه کجای علیای ولسوالی مرکز بهسود سرچشمه گرفته و سپس با دریای کابل یکجا میشود. از جمله ۷ بند آب در ولسوالی های ولایت میدان وردک، بند سرخ آباد در ولسوالی بهسود مرکزی واقعیت. چون اقلیم این ولسوالی سرد است زراعت آن یک فصله بوده زمین های زراعتی آن کم است. معدن سرب و گرافیت از جمله معادن این ولسوالی میباشد. درسالهای اخیر، مراکز تعلیمات عمومی گسترش یافته در ولسوالی مرکز بهسود دارای ۹۵ مرکز تحصیلات عمومی است. از این ۹۵ مرکز تحصیلات عمومی، ۲۸ مکتب ابتدایی، ۲۹ مکتب متوسطه، ۳۶ لیسسه، یک دارالعلوم اسلامی و یک مرکز تربیه مهلم است. ولسوالی مرکز بهسود دارای ۲۹ قریه میباشد و هر کدام مشتمل به قریه ها و قصبیات بسیاری است (ویکیپدیا). ولسوالی بهسود قبلاً در تشکیلات اداری افغانستان حکومت درجه اول مربوط حکومت کلان دایزنگی ولایت کابل بود، که تحت اثر آن علاقه داری حصه اول و علاقه داری حصه دوم بود، حصه اول از قریه جات و قصباتی از سر چشمه الی سر تاله طول و از قریه سیاسنگ الی قریه کجای عرض میباشد. سرزمین آن کوهستانی و خاک حاصلخیز دارد. بهسود اول زمستان پُربرف و مردم آن زراعت پیشه اند. حصه دوم عبارت از قریه جات و قصباتیست که از همدیگر متفرق و پراکنده افتاده اند. کوه های آن ریگی و برای زراعت للمی مساعد و مزیت خاص دارد (آریابا دائرةالمعارف).

*** ولسوالی جلریز:** ولسوالی جلریز: ولسوالی جلریز در شمال شرق ولایت میدان وردک قرار دارد. از طرف شمال با ولایت پروان و از طرف شرق با مرکز ولایت و ولایت کابل، جنوب با ولسوالی های نرخی و سید آباد و از سمت غرب با ولسوالی حصه اول بهسود احاطه شده است. در تشکیلات اداری افغانستان، جلریز یک علاقه داری مربوط حکومت کلان میدان ولایت کابل بود. زمین آن کوهستانی و قسمتی هموار و زمین های حاصلخیز دارد. کوهی که بنام البند یاد میشود، در شرق جلریز واقع و از سلسله کوه پغمان جدا شده و امتداد یافته است، که به حصه کوتل اونی ملحق میشود. دریاها که از این منطقه میگذرند، مشهر به دریای سنگلاخ، و رود سرچشمه است و زمین های چاردهی از همین دریاها آبیاری میشوند. در ولسوالی جلریز یک معدن ابرک در حصه «تکانه سفلی» کشف و به کار افتاده است (آریانا دائرةالمعارف افغانستان).

دریاها که از این منطقه میگذرد مشهور به دریای سگلان و رود سرچشمه است، که از کوه پغمان منبع میگیرند. این دو رود پس از آنکه هر کدام جداگانه این ساحه را آبیاری مینمایند در قسمت زیرین شهرک جلریز باهم یکجا شده زمین های چاردهی کابل را سیراب میسازد. چون این ولسوالی در قسمت تحتانی تنگی باریک شده و در این تنگی باریک طبیعی دریاها آن ساحه با هم یکجا میگردند. این تنگنا و باریکی میتواند.

در وجه تسمیه جلریز مفهومی بدست دهد. بدین معنی که جلریز متشکل از دو کلمه است «جل» «ریز». جل به کسر اول به معنی تنگ و باریک (حدود عالم) و کلمه ریز، به مفهوم کوچک میباشد که جمعاً معنی جلریز، عبارت از تنگی باریک و کوچک را افاده میکند (پوهاند یمین - افغانستان تاریخی). در ولسوالی جلریز مانند سایر ولسوالی های میدان وردک، از آب دریا، چشمه، کاریز و چاه به طرز سنتی برای زراعت آبیاری میگردد. جمعیت ولسوالی جلریز ۴۸۷۳ نفر در مساحت ۱۱۶۵ کیلومتر مربع حیات بسر می برند، که شامل ۴۰٪ هزاره، ۴۰٪ پشتون و ۲۰٪ تاجک میباشد (ویکیپدیا).

*** ولسوالی چک:** ولسوالی چک از طرف شمال شرق با ولسوالی نرخی، از طرف شرق با ولسوالی سیدآباد، و از جانب غرب با ولسوالی دایمیرداد و از سمت جنوب با ولایت غزنی همسرحد میباشد. مرکز آن علاقه چک و نفوس آن به ۹۵۳۹۲ نفر میرسد که سکین آنرا پشتون ها تشکیل میدهد (احصائیه سال ۱۳۹۹ ش). تعداد قریه های این ولسوالی به ۲۰۱ قریه میرسد.

چک در لغت معانی زیاد دارد، از جمله یکی هم قطره قطره ریزش و چکیدن است، بنابر همین ریزش کافی آب بوده که از آن در جهت تولید انرژی برق استفاده صورت گرفته است.

بنابران چک ارتباط می گیرد به چکیدن آب و یا «چکار» و از چنین نام در تسمیه جاهای متعدد هم کار گرفته شده است، مثلاً چکاو ناحیه درهرات، چکاو ناحیل در دولت آباد فراه و نیز نام کوهی در جنوب غرب جوین است. پس چک یعنی ناحیه ریزش آب و یا چکاو «چکاب» در وردک.

دستگاه تولید انرژی آبی در ولسوالی چک بالای دریای وردک به ارتفاع ۲۹۰۰ متر در سال ۱۳۱۶ ش آغاز و در سال ۱۳۲۰ ش اختتام یافت. قوه نهایی تولید انرژی برق این دستگاه عبارت بود، از ۳۲۶ کیلووات (پوهاند یمین - افغانستان تاریخی). حاصلات برق این دستگاه از همان مرحله اول تا حال برای تنویر شهر کابل به مصرف میرسید. لازم بیادآور است که استفاده برق برای تنویر در افغانستان در زمان امیر عبدالرحمن خان صورت گرفت. برای اولین مرتبه دایموی کوچک که بیش از ۴۶ چراغ برق ظرفیت نداشت، در کابل به کار افتاد. (جغرافیه افغانستان - کتاب) قیمت فی کیلووات برق برای تنویر ۷۵ پول، برای صنایع ۴۰ پول و برای تسخین ۱۰ پول تعیین شده بود سال ۱۹۴۸ م. اماکن تاریخی قابل ملاحظه در این ولسوالی معبد تندیس مریم می باشد.

*** ولسوالی دایمیرداد :** ولسوالی دایمیرداد در حوزه ولایت میدان وردک به جانب شمال، ولسوالی جلریز و ولسوالی حصه اول بهسود، غرب ولسوالی مرکز بهسود، شرق ولسوالی چک و از جانب جنوب به ولایت غزنی محصور است. اگرچه اراضی دایمیرداد کوهستانی است اما دارای زمین های هموار زراعتی هم میباشد. نهرهای ولسوالی دایمیرداد تماماً از کوه های هزاره جات منبع گرفته است (افغانستان تاریخی - پوهاند یمین).

مرکز ولسوالی دایمیرداد منطقه جلگه است و تعداد قریجات آن به ۱۱۵ قریه میرسد. این منطقه در سال ۱۳۴۳ش به حیث ولسوالی میدان وردک در تقسیمات ملکی افغانستان قبول گردید. نفوس ولسوالی دایمیرداد در ۱۳۹۹ش به ۳۵۰۷۵ نفر بالغ میشود و زبان این ولسوالی دری لهجه هزارگی میباشد. ترکیب جمعیتی باشندگان این ولسوالی از هزاره ها و پشتون ها تشکیل یافته است. هزاره های ولسوالی دایمیرداد را عمدتاً قبیله های مختلف دایمردی تشکیل می دهند که در منطق چون تولخشه، دامن پیتاب، دامن گبرو، سه شنبه و ناهورجوی سکونت دارند ولی در بعضی نواحی آن پشتون ها نیز سکونت دارند که در دوره های مختلف تاریخی هزاره ها مورد تبعیض قرار گرفته بعضی نواحی این ولسوالی توسط دولت وقت به پشتون های محاجر داده شد (اداره احصایه مرکزی افغانستان - ویکی پدیا) .

در دهه ۴۰ شمسی دایمیرداد علاقه داری درجه اول مربوط ولایت وردک بود که بجانب شمال غرب حکومت درجه ۲ سید آبد موقعیت داشت. اراضی آن اکثراً کوهستانی بوده و اراضی زراعتی هم دارد، چونهوای این ولسوالی در زمستان پُربرف، سرد و بارنده است، ولی در تابستان معتدل میباشد. از این رو در این ولسوالی غله جات و حبوبات کشت میشود و باغات میوه آن وافر است. علاوه بر حیوانات اهلی، درکوه های آن حیوانات وحشی زیاد است. مشهورترین کوه دایمیرداد کوه خواجه بابا میباشد، که شاخه از کوه بابا جدا شده است. نهرهای ولسوالی دایمیرداد تماماً از کوه های هزاره جات منبع گرفته است، بعد از آبیاری دایمیرداد بالاخره به حوضه وردک میرسد، در حصه قلعه الیشنگ زیارتی وجود دارد، که بنام زیارت خوجه بابا شهرت دارد و اهالی ولسوالی دایمیرداد به آن اخلاس و ارادت زیاد دارند (آریانا دائرة المعارف افغانستان).

فلسفه نامگذاری ولسوالی دایمیرداد متشکل است از «دای» و «میرداد». کلمه دهی، دهیو و دایهو در آغاز قرون میلادی با ساکهای ماورای آمو دریا به سوی این رودخانه آمده است (ارتوگریستن سن- شاهنشاهی ساسانیان). این کلمات به اختصار «دای» و «دی» شده، مفهوم سرزمین، اقلیم، طایفه و قبیله را افاده میکند (مرکز ان- پانویس مجله اوریان) «دی». در اوستا هم بشکل «دهیو» به معنی اقلیم آمده است. کلمه های «دای» «دی» و «تای» را در فرهنگ ادبیات جهان هم میتوان یافت همچنان این سه کلمه در لهجه مردم هزاره در نامهای انسانان به صورت فردی و در نام های قبیلوی به شکل صفت باقیمانده است. قبایل هزاره بنابر آمیزش با اقوام دیگر به قبیله های زیاد تقسیم شده اند، مثلاً قبیله دای گندی به قبایل دولت بیگ، حیدر بیگ، چاوش و برات قسمت شده اند، قبیله دای زنگی به غلام بچه، ساغده و سنگجوی و قبیله بهسود به دای میر داد، تیمور، بوجنگی، درویش علی و غیره تقسیم شده است (مجله غرجستان - آزادشاه منصور). دای میرداد طوریکه دیده شد در منطقه وسیع بهسود موقعیت دارد و مفهوم قبیله میرداد ویا امیرداد را میرساند (افغانستان تاریخی - پوهاند یمین)

*** ولسوالی نرخ :** ولسوالی نرخ از طرف شمال غرب با ولسوالی های میدان شهر و جلریز، شرق با ولسوالی میدان شهر و ولایت لوگر، جنوب با ولسوالی های چک و سیدآباد همسرحد است . ولسوالی نرخ در ۱۰ کیلومتری میدان شهر مرکز ولایت میدان وردک و در فاصله ۳۰ کیلومتر به کابل پایتخت افغانستان فاصله دارد. در این ولسوالی تاریخی، در قریه «دادل» شهرک زیرزمینی بزرگ تاریخی بود. ایان بنام «الغنا» وجود دارد، که از هزاران غار مخوف، پُر از رمز و راز کندنکاری شده است که قدامت آن به چند قبل قرن میرسد. ولایت میدان وردک مناطق تاریخی زیادی دارد، که قسمتی از آنها در طول جنگ ها از بین رفته است. و زادت اطلاعات و فرهنگ افغانستان ۷۶ منطقه تاریخی را در این ولایت ثبت کرده است (سلام و طندار). مرکز ولسوالی نرخ شهرک «کان عزت» است . جمعیت ولسوالی نرخ به ۵۶۳۵۴ نفر به اساس سرشماری سال ۲۰۰۶م ثبت شده است (وزارت احیا و انکشاف دهات). باشندگان ولسوالی نرخ همه پشتون می باشد.

*** ولسوالی سید آباد:** ولسوالی سیدآباد از طرف شمال با ولسوالی نرخ، از جانب شرق با ولایت لوگر، از جانب غرب با ولسوالی چک و از جانب جنوب با ولایت غزنی محدود است. مرکز آن ولسوالی سیدآباد است. ولسوالی سیدآباد در تشکیلات اداری سابق افغانستان به حیث حکومت درجه دوم ولایت میدان بود، جمعیت ولسوالی سید آباد به اساس همکاری ملل متحد به ۱۴۷۹۳ نفر اعلام شده است (هیئت معاونت ملل متحد در افغانستان). شاهراه بزرگ و اساسی

د پانو شمیره: له 3 تر 4

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکارۍ ته رابولي. په دغه پته له مور سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de

یادونه: دلیکني د لیکنيزي بني پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هيله من يو خپله لیکنه له رالیولو مخکي په خیر و لولی

کابل قندهار که ۴۸۳ کیلومتر طول داشته و یکی از مهمترین سرکهای ترانزیتی کشور به شمار میرود. شایان ذکر است که این شهر، ولایات عمده افغانستان را با هم اتصال داده و علاوه بر این، لحاظ بین المللی نیز حایز اهمیت است. ساخت این سرک در ۱۳۴۰ش آغاز و در ۱۳۴۵ش خاتمه پذیرفت. شاهراه کابل - قندهار ۲۴ کیلومتر نسبت به سرک سابق کابل - قندهار کوتاه تر است و سال تمام بروی ترافیک باز و قابل استفاده می باشد. این سرک برای برای وادی هلمند سهولت زیاد پیش نموده و بعداً به خط آهنچمن اتصال پیدا کرد. (کتاب جغرافیه - وزارت معارف افغانستان). مسکونین ولسوالی سیدآباد، پشتون و به زبان پشتو صحبت میکنند. در سال ۱۳۵۰ش از جمله ۲۰ پروژه انکشافی در ولایت میدان وردک یک تعداد آن در ولسوالی سیدآباد و ولسوالی جغتو به بهره برداری سپرده شده است (ریاست انکشاف و دهات افغانستان).

ولسوالی سیدآباد دارای جلگه های سرسبز و وادیهای آن از حیث موقعیت کوهستانی بر فگر، که منبع آبهای ولسوالی سیدآباد شمرده میشود، میتواند غالب قسمت های اراضی را در موقع لزوم مشروب سازد. دریای هلمند که از آبهای هزاره جات، حصه مرکزی افغانستان سرچشمه گرفته به طرف جنوب مغرب جریان می نماید. لازم یادآور است که در عهد سابق یعنی در حدود قرن ۱۶ ق این دریا خیلی مورد استفاده در داخل افغانستان بوده شهر تاریخی و معروف بست و عمرانات و مزروعات آن زمان در ولایت زابلستان از این دریا مشروب و معمور می گردید. روی هم رفته ولسوالی های ولایت میدان وردک با استفاده از صنایع دستی، زراعت و تربیه حیوانات مشغولیت های اهالی این ولسوالی شمرده میشود. معارف عصری علاوه بر مکاتب، از اشخاص باسواد افزون شده است.

* **ولسوالی میدان شهر**: ولسوالی میدان شهر یا میدان شار بر علاوه که مرکز اداری ولایت میدان وردک میباشد، دروازه ورودی به شهر کابل پایتخت افغانستان محسوب می باشد. علاوه برین ولسوالی میدان شهر مرکز اداری کشور افغانستان نیز میباشد. ولسوالی میدان شهر در شمال شرق ولایت قرار دارد. از شمال با ولسوالی جلریز، و از طرف شرق با ولایت کابل، از جانب جنوب با ولسوالی نرخ و از جانب غرب با ولسوالی های جلریز و نرخ احاطه شده است. در سال ۲۰۰۲م نفوس ولایت میدان وردک ۲۵۰۰۸ نفر تخمین زده شده است که هزاره ها، تاجک ها و پشتون ها اکثریت باشندگان این ولایت را تشکیل میدهند. اکثریت مردم ولسوالی میدان شهر به زراعت، تربیه حیوانات و تجارت اشتغال دارند و اقتصاد مردم این ولسوالی چندان انکشاف نکرده، اکثراً نادار و غریب اند.

اخیراً ۶ پروژه انکشافی به هزینه چهار میلیون و شش صد هزار افغانی با حمایت برنامه معیشت اجتماعی افغانستان در میدان شهر و ولسوالی جلریز ولایت میدان وردک آغاز گردیده است. این پروژه شامل اعمار سرکها، کانالها و تأمین آب آشامیدنی می باشد، که در قریه های کهنه خمار، فاتح و قلعه امرخیل میدان شهر تطبیق میگردد.

ولسوالی میدان شهر دارای اقلیم گرم و مرطوب تابستانی است، از اینرو تابستان گرم و خشک و زمستان سرد و برفی دارد. متوسط درجه حرارت آن ۸٫۸ سانتی گراد است و متوسط بارندگی آن ۳۷۳ میلی متر در سال میباشد، بنابراین ماههای اسد و سنبله گرم ترین ماه سال با درجه متوسط حرارت ۲۱٫۲ سانی گراد است. سردترین ماه آن جنوری «جدی و دلو» دارای حرارت متوسط ۶٫۴ سانتی گراد میباشد.

میدان شهر که در شمال شرق ولایت میدان وردک قرار دارد، توسط کوه های ارغندی و کوه شامخ پغمان ولسوالی های نرخ و جلریز احاطه شده است. این ولسوالی دارای ۵۲ قریه فرعی می باشد، که الی ختم سال ۲۰۰۸ م ۱۴ باب مکتب با تقریباً ۹۴۰۰ متعلمین و ۲۷۵ معلم در میدان شهر مصروف تحصیل اند (میدیا میدان).

شایان ذکر است که در سال ۲۰۰۸م مسئله خواهر شدن، شهرهای میدان شهر و «قیصریه ترکیه» مطرح شد و عبدالله کل، رئیس جمهور وقت ترکیه کشور برای یک سفر رسمی وارد میدان شهر شد و در این سفر رسمی قرار شد که در شهر میدان شهر ساخت و ساز هایی صورت گیرد، تا این شهر به «قیصریه» شباهت های پیدا کند (وبگاه رسمی ولایت میدان وردک).